

SOKRATES'İN SAVUNMASI

Platon

Çeviren: Burçin Aydoğdu

Çevirmen Önsözü

Klasik metinlerin modern dillere aktarılmasında sıkça düşülen en büyük yanılgı, bu metinlerin ancak aşırı sofistike ve ağdalı bir üslup ile ciddiyet kazanacağı düşüncesidir. Özellikle Platon'un *Sokrates'in Savunması* gibi hem hukuki hem de felsefi bir manifestonun çevirilerinde, Sokrates'in o meşhur yalınlığı genellikle akademik bir yücelik perdesiyle örtülür, ağdalanır. Oysa M.Ö. 4. yüzyılın kültür birikiminin, 21. yüzyıl dillerinin sınırlarını zorlayan bir karmaşıklıkta olduğunu düşünmek bir anakronizmdir. Antik dillerdeki bazı kavramların bugün tam karşılığını bulmakta zorlanıldığı doğrudur. Antik πολιτεία (*politeia*) kavramının karşılığı olarak günümüzde cumhuriyet'ten anayasa'ya, rejim'den devlet'e pek çok kavramla karşımıza çıkabilmektedir (Aydoğdu, 2023, ss. 791-793). Benzer şekilde εὐδαιμονία (*eudemonia*) kavramının da günümüzde mutluluk mu, huzur mu, refah mı, saadet mi anlamına geldiği tartışmalıdır (Deci & Ryan, 2008, ss. 1-2, 5, 9) çünkü yerine göre her birini ifade edebilir. Ancak bu tür belirsizlikler antik dillerin daha ileri, daha gelişmiş olmasından çok modern dillerin ihtisaslaşarak anlam dağarcıklarını dar ve teknik alanlara bölmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çeviride Platon'un Sokrates'e izafe ettiği sözler mümkün mertebe yalın, anlaşılır ve halk dilinden seçilmiş, hatta bu uğurda aslına sadık kalmak yerine serbest yorum tercih edilmiştir. Bu bakımdan bu çalışmaya çeviri yerine 'uyarlama' bile denebilir. Bu çalışmada benimsenen serbest ve yalın üslubun temelinde üç ana gerekçe yatmaktadır.

Öncelikle, günümüz hukuk dili, rasyonalizasyon sürecinin bir sonucu olarak profesyonelleşmiş ve toplumun genelinden kopmuştur. Hukuk tahsili görmüş avukatlarla hukuk tahsili görmüş yargıçlar ve savcılar başta olmak üzere hukuk mesleğinden olan kişiler arasında konuşulan bir meslek diline dönmüştür. Ancak antik Atina'da Weber'in kastettiği anlamda (Topuzkanamış, 2012, ss. 255-259) bir hukuk rasyonelleşmesi gerçekleşmiş olmaya son derece uzak olduğu gibi, davanın görüldüğü, *dikasteria* adı verilen halk mahkemesi'nde karar verici bir yargıç bile yoktur. Suçluluk ve suçsuzluk kararı, mahkeme düzeninin sağlanması için görevli olan kişi tarafından verilmemektedir. Halk tarafından seçilmiş kişiler tarafından veriliyor olsaydı bile görece bir elitlikten söz edilebilirdi. Ne var ki *dikasteria*

mahkemesinde karar vericiler, Atina'nın belli mahallelerinden kura ile seçilen 500 yargıçtır (Aktan & Fettahoğlu Hallier, 2021, s. 13). Onlar gözünde de dilin en temel işlevi "anlaşılabilirlik"tir. Savunmasında birkaç kez vurguladığı gibi, Sokrates "mahkemelerde konuşulan dilin acemisi"dir ve "çarşıda pazarda nasıl konuşuyorsa mahkemede de öyle konuşacak"tır. Dolayısıyla metni ağdalı bir dile hapsedmek, Sokrates'in bizzat reddettiği o yapay retorik metne zorla geri yüklemek anlamına gelir.

İkinci olarak; mahkemeye meramını anlatma kaygısı bir yana, hayata bakışı açısından da Sokrates, hiçbir konuda kibri olmayan, kendini ifade ederken sofistike görünmeye çalışmak bir yana, en iyi yaptığı işin "bilmediğini bilmek" olduğunu ileri süren bir figürdür (Leshner, 1987, ss. 3, 10). Onun üslubu, sofistlerin paralı ve gösterişli nutuklarına karşı bir başkaldırıdır. Metinde geçen, gündelik konuşma diline ait üslubun, şakacı, muzip ifadelerin ve teknik olmaktan en uzak tabirlerin seçilmesi ve yeri geldiğinde uzun cümlelerin kısaltılarak ana fikre odaklanması bu sebeptendir.

Üçüncü olarak; iyi bir adalet sistemi sıradan insanların herhangi bir dilsel bariyere takılmadan, oldukları gibi huzuruna çıkabildikleri bir sistem olmalıdır. Atina demokrasisinde yargılama süreci de Sokrates'i ölüm cezasına götürecek pek çok kusuru barındırmakla birlikte sanığıyla, yasasıyla ve yargıcıyla şeffaf ve erişilebilir bir dil üzerine kuruluydu. Bu çeviri, hukukun sadece profesyonellerin kendi aralarında konuştuğu kapalı bir devre bir yapı değil, halkın vicdanına hitap eden bir hakikat arayışı mecrası olduğunu hatırlatmak amacıyla da kaleme alınmış bir restorasyon denemesidir.

Sonuç olarak bu metin, Sokrates'i tozlu kütüphane raflarındaki bir büst olmaktan çıkarıp, yeniden Atina sokaklarında mahallenin delisi muamelesi yapılan 'at sineği' olarak duymanıza olanak sağlamak amacıyla, lafzına değilse bile ruhuna sadık kalınarak halk dilinde yeniden yazılmıştır. Bu çeviride eserin antik metninden İngilizceye yapılmış iki çevirisinden yararlanılmıştır. Bunlar; Louis Dyer ve Thomas Day Seymour (1908) tarafından hazırlanan açıklamalı metin ile James Riddell (1877) tarafından Oxford University Press etiketiyle yayımlanan klasik çalışmadır. Ayrıca Elence asıl metinden kelime bazında yararlanılmıştır.

Burçin Aydoğdu

Atinalılar! Beni suçlayanların¹ sözleri size ne kadar tesir etti bilmem ama beni hayret ettirdi. Meğer ben neymişim öyle! Siz belki tınmamışsınızdır fakat sizi kandırabileceğimi söylemeleri, bana karşı ayık olmanızı tembihlemeleri beni çok şaşırttı. Söz ustası olmamdan kast ettikleri doğru konuşmaksa o zaman kabul; benim dilim öyle çalışır. Benden, ağdalı sözlerle bezenmiş gösterişli bir nutuk çıkmaz. Hiç sağa sola sapmadan dosdoğru konuşurum. Bu yaşımdan sonra² kimseye masal anlatacak halim yok. Hepinizin alışık olduğu gibi, çarşıda pazarda nasıl konuşuyorsam burada da öyle konuşacağım. Beni bunun için ayıplamamanızı umarım. Yetmiş yaşına gelmişim, ilk defa mahkemeye çıkıyorum. Mahkemelerde konuşulan dilin acemisiyim. Şehre gelen yabancıların kendi dillerinde konuşması hoş görülür. Benim burada dümdüz konuşmam da size belki hoş belki nahos görünecektir ama siz nasıl konuştuğuma bakmayın, ne konuştuğuma bakın. Hatibin erdemlisi sözün doğrusunu söyleyendir. Yargıcın erdemlisi de onu, gerçeği bulmak için dinleyendir.

Bir bana eskiden beri yöneltilmiş suçlamalar var, bir de bu davadaki suçlamalar. Yani beni suçlayanlar Anytos'lardan³ ibaret değil; beni yıllardır binbir yalanla karalayanlar var. Ben esas onlardan korkarım çünkü siz daha küçükken bile aklınıza fesat sokmuşlardır: “Sokrates diye bir ukala⁴ varmış, göktekilere kafa yorarmış, yerin altındakileri kurcalarmış, boş lafları ispata çalışmış”! Atinalılar, bilin ki esas düşmanım bu dedikoduları yayanlar, benim bu işlerle uğraşan bir imansız olduğuma halkı inandıranlardır. Bunları kiminiz çocukken kiminiz ergenken benim gıyabımda duymuş, körpecik aklınızla bunlara kanmışsınızdır. Benim hakkımda ileri geri konuşanlardan sadece birini, komedya yazarı olanının kim olduğunu biliyorsunuzdur; diğerlerinin kim olduğunu bile bilmiyorsunuzdur. Dedikoducularla kim baş edebilir ki? Dava etsen mahkemeye çağıramazsın, karşına geçse doğru cevap alacak soru soramazsın. Ne yapsan ne etsen hep boşa gider. Demem o ki aslında bu davayı açanlar ikidir: Biri şikayetlerini yeni yazanlardır,

¹ Antik Atina yargılamalarında modern hukuktaki gibi ‘savcılık’ makamı yoktu. Her kim bir suçtan şikayetçi olursa davada iddia makamı o olurdu. Bu davadakilere bu metinde ‘suçlayıcı’ denilmiştir. Günümüzdeki gibi, ilk söz hakkı iddia makamının, cevap hakkı da savunma makamının olurdu. O nedenle Sokrates’in konuşması, suç ithamlarına cevap vererek başlamaktadır.

² Mahkemede yargılandığında Sokrates 70 yaşındaydı.

³ İddia makamı üç suçlayıcıdan oluşmaktadır: şair Meletos, zanaatkâr ve siyasetçi Anytos ile hatip Lykon. Sokrates bu üçlünün suçlamasına karşı mahkemeye çıkarılmıştır ama eskiden beri Sokrates aleyhine söylenenlere de bu vesileyle cevap vermek istemekte, hatta bu dedikoduları ele alıp çürütmeye öncelik vermektedir.

⁴ Burada Sokrates’e yakıştırılan sıfat akıl/akıllı sıfatıdır ancak ironi amacıyla kullanılmaktadır. Türkçede de ukala (ukela) aslında âkil kelimesinin çoğuludur ama akıllı olanlardan çok akıllılık taslayanları ifade ettiği için burada ukala ifadesi daha yerinde bulunmuştur.

öbürü fısıltılarını eskiden beri yayanlardır. Öncelikle eski hasımlarıma cevap vereyim ki hem sayısı hem de yalanı daha çok olanlar baştan aradan çıksın. Onca yıldır bana çalınmış olan karayı mahkemenin verdiği sınırlı sürede aklamaya çalışacağım. Keşke bunun daha da kısa bir yolu olsaydı ama biliyorum ki daha kolay bir yol yoktur ve yapacağım iş zordur. Kısmet böyleymiş. Ben hukuka uyar, savunmamı yaparım.

En başından başlayalım. Bana yöneltilen asıl suçlama, yani Meletos'un⁵ bu davayı açmasının arkasında yatan esas iftira nedir? Ne dediler de yıllardır beni lekelediler? Onları da sanki suçlama yazısına dökmüşler gibi söyleyeyim: "Sokrates suçludur çünkü yerin altında ve göğün üstünde olan bitenleri sorguluyor; boş sözleri haklı çıkarıyor ve bu işi başkalarına da öğretiyor". Dedikleri bu! Aristophanes'in komedyasında⁶ da görmüşsünüzdür: Gökte yürüdüğünü iddia eden, palavra üstüne palavra atan bir Sokrates tipi dolaşır sahnede. Benim o palavraların en küçüğünden bile haberim yok! Yerin altını, göğün üstünü bilmeyi küçümsediğimden değil. Bunları iyi bilen varsa buyursun bilginlik etsin ama benim bunlarla işim olmamıştır. Sizler, her biriniz bu konuda benim şahidimsiniz. Oturup birbirinizle konuşun, danışın bakalım içinizden tek kişi bile benden bunların zerresini duymuş mu? Davada bana yöneltilen suçlamaların asılsızlığı, aranızda bu konuda bir şahit bile çıkmayacak olmasından bellidir.

Hakkımda söylediklerinin hepsi yalandır. Ücret karşılığı ders vererek para kazandığım da yalandır. Gorgias, Prodikos ve Hippias'ın yaptığı gibi⁷ insanları eğitip para kazansam fena da olmazdı hani. Bu kişiler şehir şehir dolaşırlar. Gençler, hemşehrilerinden bedava öğrenebilecekleri bilgileri bu kişilerden öğrenmek için onların peşine takılırlar, onlara para öderler ve üstüne bir de minnettar olurlar.

Hipponikos'un⁸ oğlu Kalkias var. Böyle parayla akıl satanlara herkesten çok o, para dökmüştür. Ona dedim ki senin bu iki oğlun tay ya da buzağı olsa onları iyi yetiştiresin diye seyis ya da çiftçi tutardık ama bunlar insan. İnsanın iyi yetişmesi de insanlık ve vatandaşlık erdemi aşılama ile olur. Sen bunu yapabilecek birini buldun mu, diye sordum. Bulmuş. Paroslu Euenos varmış, 5 mna⁹ alıyormuş. Hayran kaldım! Dedim ki bu erdemleri bu kadcarcık paraya aşılayabilen adama aşk olsun!

⁵ Meletos, suçlamaları yazıya döken kişidir. Suçlayıcılardan ilk başta Anytos'lar diye bahsederek eskiden beri süregelen dedikoduları yayan kişileri de ima eden Sokrates burada Meletos'tan suçlayıcı diye bahsettiğinde davada yargılandığı esas suçlamaya geri dönmektedir.

⁶ Aristofanes'in Bulutlar adlı komedyasını kastediyor. Bu eser, günümüze kadar ulaşmıştır.

⁷ O dönem Atina'da ünlü olan sofistler. Para karşılığı ders verirdi.

⁸ Sofistlere hamilik etmesiyle ve onları evinde ağırlamasıyla meşhur zengin bir Atinalı.

⁹ O zamanlar 7 ila 10 adet sığır satın almaya yetecek kadar para. Bkz. Amemiya, 2007, s. 70.

Ne mübarek adammış! Öyle bir işi becerebilsem ben pek böbürlenir, çokça şişinirdim Atinalılar ama işin gerçeği, benim elimden öyle bir iş gelmez.

Şimdi diyeceksiniz ki "Bu işin içinde bir iş yok mu Sokrates? Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Hakkındaki bu söylentiler hiç yoktan çıkmadı ya." Bunu soranın hakkı var. İsteyen inanmasın; ben doğruyu anlatacağım. Benim böyle adımın çıkmasının sebebi bir tür "bilge"liktir ama öyle göksel bir bilgelik değil. Gayet beşerî bir bilgelik. Benim elimden o kadarı geliyor. Az önce andığım zatlar kendilerinin daha ulvi bilgelik sahibi olduklarını söylüyor olabilirler ama o kadarı beni aşar. Kim benim o tür bir bilge olduğumu ileri sürüyorsa bilin ki yalandır. Kendime bilge dedim diye de beni kınamayın ve kibirli zannetmeyin. Bilgeliğim kendimden menkul değildir. Bunu Delphi kâhinlerine¹⁰ söyleyen, tanrı Apollon'dur. Hepiniz Khairephon'u tanırırsınız. Otuzlar'ın¹¹ sizleri gönderdiği sürgüne onunla birlikte gidip döndünüz. Bilirsiniz; onun içi dışı birdi. Delphi'ye gidip kâhine Sokrates'ten daha bilgesi var mı, diye sormuş. Kâhin de yoktur, demiş. Khairephon öldü ama kardeşi aramızda. İnanmayan ona sorsun.

Hakkımdaki iftiraların çıkması bu olayla ilgilidir. Kâhinin sözünü duyunca bir meraka düştüm. Ben kendimi büyük ya da küçük hiçbir konuda bilge saymam ki... Acaba kehanet neden böyle çıktı diye uzun uzun düşündüm ve dedim ki kendini bilge addedenlere danışsam belki bu kehaneti onlar çürütür, ben de rahat ederim. Şehrin sayılı bilgelerinden olan, ismi lazım değil, bir devlet adamına gittim. Onunla konuştukça gördüm ki sandığım gibi bilge değilmiş. Bunu kendisine söyleyince de hem onunla hem de yanındakilerin pek çoğu ile aramız bozuldu. Kendi kendime dedim ki ben bu adamdan daha bilgeyim çünkü ikimiz de iyiyi, doğruyu gerçek anlamıyla bilmiyoruz ama o bildiğini sanıyor. Ben ise bilmediğimin farkındayım. İşte bu küçük fark yüzünden ondan daha bilge sayılabirim. Sonra, ondan daha da bilge olduğu düşünülen birine gittim. Aynısını orada da yaşadım. O adam ve yanındakiler de bana düşman oldular.

Dolaşmaya devam ettim. Bu merakım yüzünden insanlarla aram bozuluyordu ama kehaneti ciddiye almam gerekiyordu. Kendini bilge sayan kim varsa gidip sordum ve gördüm ki şehrin en ünlü olanları, en önde gelenleri, bilgeliği en eksik olanlarmış. Daha sıradan görünen şehirliler ise hayatı onlardan daha bilgece görebiliyordu. Şehrin ozanlarına gidene kadar dolaştım durdum. Tragedya yazarlarına, şairlere ve

¹⁰ Hristiyanlık öncesinde Elenler Delphi'de yer alan Apollon tapınağının rahibelerine gelecekte, gaip ten haber vermesi için başvururlardı.

¹¹ MÖ 404 yılında Peloponez Savaşı'nda Atina'nın Sparta'ya yenilmesiyle kurulan kısa süreli ama oldukça kanlı bir oligarşik yönetimdir.

diğer edebiyatçılara varınca dedim ki, "İşte bunlar benden daha bilgedir; kehaneti bunlar çürütür". İnce eleyip sık dokuyarak kaleme aldıkları satırlarının anlamlarını kendilerine sordum ki hem anlamlarını kendim de öğreneyim hem de ozanların bilgeliklerine bizzat tanık olayım. Lakin itiraf etmeliyim ki o ozanların yanlarında duran sıradan adamlar bile o satırların anlamını ozanların kendilerinden daha iyi açıklıyordu. Anladım ki şairlerin becerisi bilgelikten gelmez. Tanrı vergisi bir ilhamla, yer yer kendilerinden geçmeleri sayesinde böyle güzel yazarlar. Tapınaklardaki kâhinler gibi ağızlarından sözler dökülüyor ama ne dediklerini kendileri bilmiyor. Üstelik bu eserleri nedeniyle kendilerini en bilge insan sanıyorlar. Onların durumunun da tıpkı devlet adamlarınıninki gibi olduğu kanaatine vardım.

En sonunda zanaatkarlara gittim çünkü benim elimden hiçbir zanaat gelmez ama onların elinden gelen zanaatlara tanık olacaktım. Nitekim öyle de oldu. Benden daha bilgeydiler. Ama öncekilerin kusuru zanaatkarlarda da vardı: Kendi zanaatında usta olan her biri başka konularda da en bilge olduğunu sanıyordu. Bu yanılgıları da onların gerçek bilgeliğini gölgeliyordu. Bunun üzerine kendi kendime dedim ki acaba ne yapsam daha doğru olur.

Şimdiki gibi bilge olmayan ama bu eksiğimin farkında olan halimle mi kalsam yoksa onlar gibi bir zanaat edinerek bilge olsam da onlar gibi kendimi her konuda bilge mi sansam? Dedim ki benim için en iyisi, olduğum gibi kalmaktır.

Bu merakım başıma çok iş açtı Atinalılar. Kendime düşman ettiklerim hiç de hafife alınacak adamlar değildi. Hakkımda iftiralar da bu çatışmalardan dolayı türedi; adım "bilge"ye çıktı. Kimin bilgeliğini sınayacak olsam dinleyenler benim bilge olduğumu sandı. Oysa kanaatimce bilgelik, tanrıya mahsustur. İlettiği kehanetle tanrı şu mesajı verdi: İnsanoğlunun bilgeliği sıfır sayılır; içi boştur. İnsanlar arasında bir bilge çıksa çıksa bu ancak Sokrates gibi hiçbir şey bilmediğinin farkında olan biri olabilir. İşte ben de bunu düstur edindim ve hala Atinalı olsun olmasın bilge sayılan kim varsa araştırır dururum. Bilge görmediklerimi de "Bak bu da bilge değilmiş" diye insanlara ifşa ederek her seferinde düsturumu bir kez daha doğrulamış olurum. Gelin görün ki bu uğraş tüm zamanımı aldı. Genel ya da özel hiçbir meselemlle ilgilenemedim. Bu düstura uyacağım diye kendimi perişan ettim, yoksul kaldım.

Peşime takılmaya başlayan bazı gençler oldu. Bunların çoğu boş vakti bol olan zengin ailelerin çocuklarıdır. İnsanların bilgeliğini sınıdığını gördükçe zevk alıyorlar ve beni taklit etmeye başlıyorlar. Başkalarına gidip onlara sorular yöneltiyorlar. Bunun sonucunda karşılırlarına, kendini çok bilge sanan ama az bilen

ya da hiç bilmeyen bir dolu insan çıkmış. Bilgeliği sorguya çekilenlerin o gençlere değil de bana kızmalarının sebebi de tam olarak bu: "Sokrates denen kepaze, gençleri yozlaştırıyor!" diyorlar. Ne ediyormuşum ne öğretiyormuşum da gençleri yozlaştırıyormuşum? Bu soruya cevap veremezler çünkü bunu onlar da bilmez. Bilgisiz görünüp küçük düşmemek için hepsi aynı ezberi tekrar ediyor: "Sokrates göğün üstünde, yerin altında olan bitenleri kurcalıyor, imansızlık ediyor, boş sözleri haklı çıkarmayı öğretiyor." Esas kızdıkları şudur: Bildiklerini iddia ettikleri konuları aslında bilmediklerini ortaya çıkarıyorum. Onlar da o hırsla, kızgınlıkla ve topluca benim gıyabımda yüksekte atıp tutuyor, inandırıcı gelen sözlerle yıllardır zihinlerinizi şişiriyorlar. Meletos'un, Anytos'un ve Lykon'un bana yönelttikleri suçlamaların kaynağı işte budur. Edebiyatçıların hırsını benden Melatos çıkarıyor; zanaatkarlarınkiyle devlet adamlarınınkini Anytos çıkarıyor ve hatiplerin hırsını da benden Lykon çıkarıyor. Onca yıldır bana çalınmış karayı şu sınırlı sürede aklamam çok zor, demem ondandır. En küçük bir gerçeği bile saklamadan size tüm olanları dosdoğru anlattım ve biliyorum ki tam da bu sözlerim yüzünden bana düşmanlık besliyorlar. Ne var ki onların bu düşmanlığı da benim doğruyu söylediğimin kanıtıdır. Bana yöneltilen iftiranın kaynağı ve sebebi bu anlattıklarımıdır. Bugün ya da yarın kendiniz araştırarak olsanız sizler de işin aslının harfiyen böyle olduğunu bulacaksınız.

Hakkımdaki suçlamaların eski olanlarına karşı söyleyeceklerim bu kadardır Atinalılar. Şimdi Meletos'un yazdığı suçlamalara gelem. Vatansever ve iyiliksever geçinen bu adamın ve onun arkasına takılan diğer davacıların iddialarına cevap vereyim. Yazdıkları iddianame kısaca şöyle diyor: "Sokrates suçludur çünkü şehrin tanrılarına iman etmiyor, onlara şirk koşuyor." Bana yönelttikleri suçlamalar bunlar. Şimdi tek tek inceleyelim.

Meletos diyor ki ben gençleri yozlaştırıyormuşum. Ben de diyorum ki gençlere esas kötülük eden Meletos'tur. Çünkü meseleyi ciddiye alıyor gibi yapıp alay ediyor, insanları kolayca mahkemeye sürüklüyor; ilgilendiğini söylediği şeylere aslında hiç kafa yormamış. Bunu size göstereceğim. Buraya gel de söyle Meletos, senin için en önemli şey gençlerin en iyi şekilde yetişmesi değil mi?

Meletos: Elbette.

Sokrates: Madem ben gençleri yozlaştırıyorum, gençleri daha iyi yetiştiren kimdir söyler misin? İyi düşünerek cevap ver: onları kim daha iyi hale getiriyor? Söyle bakalım.

Meletos: ...

Sokrates: Görüyorsunuz değil mi? Meletos susuyor, bir şey diyemiyor. Bu utanılacak şey değil mi? Benim dediğim doğruya işaret etmiyor mu? Gençlerle ilgili aslında zerre kaygısı olmadığını göstermiyor mu? Hadi söyle bakalım, iyiliksever adam, gençleri daha iyi yetiştiren kimdir?

Meletos: Yasalardır.

Sokrates: Ama ben bunu sormuyorum Meletos. Ben "Hangi kişi" diye soruyorum. Yasaları da gençlere öğreten biri vardır, değil mi? Onu soruyorum.

Meletos: Buradaki yargıçlar, Sokrates!

Sokrates: Ne diyorsun Meletos? Bu yargıçlar gençleri yetiştirip onları daha iyi insanlar haline mi getiriyorlar?

Meletos: Elbette.

Sokrates: Peki Meletos, gençleri yargıçların hepsi birden mi yetiştiriyor yoksa bir kısmı mı?

Meletos: Hepsi.

Sokrates: Ne âlâ! İyilikseverliğin bereketine bak! Peki mahkemedeki dinleyiciler de mi gençleri iyi bir biçimde yetiştiriyor?

Meletos: Evet onlar da...

Sokrates: Peki, meclis üyeleri?

Meletos: Onlar da.

Sokrates: Ya halk meclisindeki vatandaşlar? Onlar gençleri yozlaştırıyor mu, yoksa hepsi gençleri iyi mi yetiştiriyor?

Meletos: Onlar da iyi yetiştiriyor.

Sokrates: Demek ki, Meletos, Atinalıların tamamı gençleri çok düzgün biçimde yetiştiriyor. Gençleri yalnızca ben yozlaştırıyorum. Bunu mu diyorsun?

Meletos: Evet, tam olarak onu diyorum.

Sokrates: Vay bana yazıklar olsun! O zaman bana söyleyiver, sence atlar böyle midir? Atları şehirdeki herkes iyi yetiştirir ama bir tek kişi mi bozar? Tam tersi olmasın: Yalnızca bir kişi, bilemedin birkaç kişi seyislik ederek atı iyi yetiştirir ama atın yetiştirilmesini kalabalığa bırakırsan atın terbiyesi bozulmaz mı? Bu durum tüm hayvanlar için geçerli değil midir? Sen de Anytos da istemeseniz de dediğim gibidir. Gençlerin yetiştirilmesi senin dediğin gibi bir iş olsaydı çok büyük bir saadet olurdu: onların terbiyesini sadece bir kişi bozacak, şehirde geri kalan herkes onların yetişmesine faydalı olacak! Doğrusu Meletos, sen bunu iddia ederek gençlerle hiç ilgilenmemiş olduğunu açıkça gösteriyorsun. Bu davayı açarken bile onları umursamamışsın. Şimdi lütfen söyle bana Meletos: İnsan iyi yurttaşlarla mı yaşamayı tercih eder yoksa kötü yurttaşlarla mı? Cevap ver, zor bir şey sormuyorum. Kötüler çevresindekilere kötülük eder, iyiler iyilik eder, değil mi?

Meletos: Elbette.

Sokrates: O halde söyle: İnsan dostlarından zarar görmek mi ister yoksa fayda görmek mi? Hadi cevap ver. Yasa da cevap vermeni emreder. Dostlarından zarar görmek isteyen var mıdır?

Meletos: Hiç yoktur.

Sokrates: Öyleyse şunu söyle: Gençleri bilerek yozlaştırdığım için mi yoksa bilmeden yozlaştırdığım için mi beni mahkemeye verdin?

Meletos: Tabii ki bilerek...

Sokrates: Yani diyorsun ki Meletos, çevresini kötü insanlarla dolduranların zarar göreceğini, etrafı iyi insanlarla sarılı olanların ise bundan fayda göreceğini sen benden daha bilge olduğundan bu genç yaşta öğrenmişsin ama ben bu ihtiyar yaşında hala öğrenememişim. Bile bile kendi etrafımdaki insanları yozlaştırmak kendi çevremi zararlı hâle getiriyorum öyle mi? Buna kim inanır Meletos? Ben ya etrafımdaki insanları yozlaştırmıyorumdur, onları faydalı hale getiriyorumdur ya da istemeden kötü yetiştirip yozlaştırıyorumdur. Senin iddian her hâlükârda gerçeklikten uzak. Kaldı ki eğer gençleri kötü karakterli yetiştiren biri varsa hukukun gereği, bunu mahkeme önüne getirmeden önce o kişiyi ikaz etmek, doğru yolu göstermektir. Kişi öyle bir yanlış olduğunu görürse zaten o yolu kendiliğinden bırakır. Ne var ki sen benimle konuşup beni uyarmak yerine beni doğrudan buraya, mahkemeye sürükledin. Oysa bilgilendirilmesi gerekenler mahkemeye verilmez, cezalandırılması gerekenler mahkemeye verilir. İşte Atinalılar, en başından beri dediğim gibi, gençlerin nasıl yetiştirildiği Meletos'un zerre kadar umurunda

değildir. Peki ben ne ediyormuşum da gençleri yozlaştırıyormuşum Meletos? Suçlamalarına göre şehrin tanrılarına iman etmiyormuşum ve başka tanrıları onlara ortak koşuyormuşum öyle mi? Gençleri de buna inandırarak yozlaştırıyormuşum ha?

Meletos: Evet işte tam da bunu söylüyorum.

Sokrates: Peki o zaman Meletos, bahsettiğin şu tanrıları bize biraz daha anlat çünkü ben senin beni tam olarak neyle suçladığını anlamıyorum. Diyorsun ki ben şehrin tanrılarıyla birlikte başka tanrılara da iman ederek şehrin tanrılarına ortak koşuyorum. O zaman ben şehrin tanrılarına iman ediyorum demektir: Onları hepten inkâr etmiyormuşum sadece şehrin tanrılarına ilave başka tanrıların da varlığına inanıyormuşum. Suçlamalarından bu çıkar. Yoksa sen benim hepten imansız olduğumu ve başkalarına da imansızlık aşıladığımı mı iddia ediyorsun?

Meletos: Evet, benim söylediğim budur: Sen tamamen imansızsın.

Sokrates: Hayret verici iddialarda bulunuyorsun Meletos. Ben güneşin ve ayın tanrılığını inkâr mı ediyormuşum yani? Güneş'i ve Ay'ı, herkesin gördüğü gibi görmüyor muymuşum?¹²

Meletos: Yemin ederim ki yargıçlar, Sokrates Güneş'in bir taş parçası, Ay'ın da bir toprak parçası olduğunu söylüyor!

Sokrates: Meletos sen beni değil Anaksagoras'ı¹³ suçluyorsun! Üstelik buradaki insanları da bunları bilmeyecek kadar cahil yerine koyuyorsun. Klazomenaili Anaksagoras'ın kitaplarının bu görüşlerle dolu olduğunu herkes bilir. Gençler bunları benden değil, isteyen herkesin bir drahmiye pazar yerinden satın alabileceği kitaplardan öğrenir. Beni karalamak için Anaksagoras'ın görüşlerini bana yamıyorsun. Tanrı aşkına sen cidden benim hiçbir tanrıya inanmadığımı mı sanıyorsun?

Meletos: Evet, tanrılara hiç inanmadığımı söylüyorum!

Sokrates: Meletos sen kendine bile inanmıyorsun. Bana öyle geliyor ki Atinalılar, bu adamın suçlamaları ciddiye alınacak gibi değildir. Gençlik heyecanı ile yazılmış

¹² Güneş, Ay, yeryüzünden gözlemlenebilen gezegenler ve diğer gök cisimleri birer tanrı addedilirdi.

¹³ Şimdiki İzmir, Urla'nın yakınında yaşamış olan Anaksagoras (M.Ö. 500-428) Güneş'in bir tanrı değil beyaz-sarı kızgın bir taş parçası olduğunu ve Ay'ın da kendine ait ışığı olmadığını, Güneş'ten gelen ışığı yansıtığı için parlak olduğunu iddia ettiği için sürgün edilmiş İyonyalı bir filozoftur.

iftiradan ibarettir. Galiba tutarsız iddialar ileri sürerek bana tuzak kurmaya çalışmış: "Acaba Sokrates bilgesi benim söylediklerim arasındaki çelişkiyi fark edecek mi yoksa onu ve dinleyicileri kandırabilecek miyim?" demiş olsa gerek çünkü suçlamalarında hem Sokrates tanrılara inanmadığı için suçludur diyor hem de Sokrates tanrılara inanıyor, yazıyor. Bu apaçık bir maskaralıktır! Siz de bu adamın ne dediğin bir bakın Atinalılar. Gürültü etmeden kulak vererek dinleyin ve Meletos sen de bana cevap ver: Bir insan bir işin yapıldığına inandığı halde o işi yapanın varlığına inanmayabilir mi? Hiç kimse atların yaptığı işleri gördüğü halde atların varlığını inkâr etmez değil mi? Flüt çalındığını kabul eden ama o flütü çalan biri olduğunu reddeden kimse olur mu? Tabii ki olmaz. Şimdi bunu hem sen hem de buradaki herkes için soruyorum: Hiç kimse tanrısai olaylara inandığı halde tanrıya inanmıyor olabilir mi?

Meletos: Öyle biri yoktur.

Sokrates: Bak gördün mü Meletos, ağızından nasıl laf aldım! İster şehrin tanrıları olsun ister yeni tanrılar olsun, benim birtakım tanrısai varlıklara inandığımı söylemiştin. Bu da demektir ki ben tanrılara inanıyorum çünkü tanrısai varlıklara inanıp da tanrılara inanmamak mümkün değildir değil mi? Sükût ikrardandır derler. Sessiz kaldığına göre herhalde bu dediklerime itirazın yok. Şimdi söyle bana, tanrısai varlıklar ya tanrıların kendisidir ya da tanrıların çocuklarıdır değil mi?

Meletos: Elbette.

Sokrates: O halde mademki ben birtakım tanrısai varlıklara inanıyorum, ya tanrıların kendisine ya da onların çocuklarına inanıyorum demektir. Peki kim tanrıların çocuklarına inanıp da tanrıların kendisini inkâr eder ki? Böyle bir iddia katırların var olduğuna inanıp da atların ya da eşeklerin varlığına inanmamak kadar saçma olur. Belli ki bana atacak iftira bulamayınca beni karalamak için bu davayı uydurmuşsun Meletos ama akli başında hiç kimseyi buna inandıramazsın: Suçladığın kişi tanrısai varlıklara inanıyor ama tanrıların kendisine inanmıyor! Böyle bir iddia, mantıksızlığın dik âlâsıdır. Görüyorsunuz ya Atinalılar, Meletos'un suçlaması boştur. Onun iddialarında suç sayılabilecek bir husus yoktur. Bu kadarı, suçlamalara cevap vermek için yeter de artar bile ama size daha önce anlattığım üzere bana bunca insanın garezinin olması bir gerçektir. Bu düşmanlık Meletos'un ya da Anytos'un şahsından değil çok sayıda insanın bana atmış oldukları iftiralarından ve besledikleri hasetten kaynaklanıyor. Onların bu hasedi bundan önce de çok adamı yiyip bitirmiştir, bundan sonra da çok insanın başını yiyecektir. Ben de bunlardan biri olursam şaşmam.

Biri çıkıp "Sokrates böyle işlerle ne uğraşıp durursun; bunlar için ölüm cezasıyla burun buruna gelmeye değer mi?" diye sorabilir. Ben de ona derim ki hayatta tek mesele ölüm-kalım meselesi değildir. Bir işe girerken sadece ne kadar tehlikeli diye bakılmaz, doğruluğun gereği nedir; bu işin içinde yiğitlik mi var alçaklık mı var, ona bakmak lazım. Troya'da can veren yarı-tanrılar¹⁴ boş yere mi öldü yani? Akhilleus'un¹⁵ annesi onu uyarmıştı; Patroklos¹⁶ öldüğünce onun öcünü alırsan öleceksin, demişti. Akhilleus, yarı tanrı olduğu halde, sonunda öleceğini bile bile can dostunun öcünü Hektor'dan¹⁷ alıp akabinde ölmeyi tercih etti. O, can dostunun intikamını alabilecekken almamayı, ölmekten korkup yaşamayı tercih etmeyi kendine yakıştırmadı. Onun gözünde böyle korkakça yaşamamanın tehlikeden, ölmekten beter olduğu anlaşılmıyor mu?

Nitekim doğrusu böyle davranmaktır Atinalılar! Bir insan bir görev üstlenirse ya da bir göreve getirilirse o işi gereğinden hiç sapmamalıdır. Doğru bildiği yoldan onu hiçbir tehlike, ölümle yüzleşmek bile ayırmamalıdır. Atinalılar, zamanında sizin seçtiğiniz komutanlar bir er olan bana Potiaia'da, Amfipolis'te, Delion'da¹⁸ nerede "Dur!" dedilerse ben tam orada, herkes gibi ölüm tehlikesinin ortasında saf durdum. Şimdi de tanrının buyruğu söz konusudur. Bence tanrı bana "Bilgelik sevgisiyle yaşayacak, kendin dahil herkesi bu uğurda sorgulayacaksın" diye emir verdi. Ben de ölümden ya da başka bir sebepten korkup nöbet yerimi terk edecekmişim, öyle mi? Esas o zaman biri beni mahkemeye verse: "Bu adam imansızdır, kehaneti yok sayıyor, ölümün ne olduğunu bilmediği halde ölümden korkuyor" dese tastamam haklı olurdu. Ölümden korkmak, bilmediği bir konuda biliyormuş gibi ukalalık etmekten başka bir şey değildir çünkü ölümün ne olduğunu hiç kimse bilmez. Belki de insanın başına gelebileceklerin en hayırlısıdır ama insanlar ölümü mutlak kötülükmüş gibi korkuyla karşılar. Cahilliğin en rezil hâli bilmediği bir şeyi bildiğini sanmaktır. Benim bir farkım varsa, Atinalılar, yerin altında neler olduğuna ilişkin sağlam bilgim yoksa bunu öyle kabul edip "Bilmiyorum" dememdir. Bilgelik iddiam varsa sadece bu konudur. İster tanrı olsun ister insan, büyüklerime karşı çıkmanın kötü ve utanç verici olduğunu biliyorum. O yüzden, ölüm gibi ne olduğunu bilmediğim, hatta belki iyi olabilecek bir şey için, asla, yanlış olduğundan emin

¹⁴ Babası tanrı, annesi insan olduğuna inanılan varlıklar. İlyada destanında Akhilleus dahil Troya savaşında bunların da yer aldığı anlatılır.

¹⁵ İnsanların en hızlısı olarak en yenilmez savaşçı olan ve Troya savaşına istilacıların yanında katılan mitolojik karakter.

¹⁶ Akhilleus'un akrabası ve en yakın savaşçı arkadaşı. Troya savaşında krala tavır koymaktayken Patroklos'un öldürülmesi üzerine Akhilleus, onun öcünü almak için savaşa tekrar katılır.

¹⁷ Troya'yı istilacılara karşı uzun süre savunan ama Akhilleus tarafından öldürülen Troya prensi.

¹⁸ Sayılan yerler Atina şehrinin savaşlarının gerçekleştiği mekanlardır.

olduğum bir davranışta bulunmam. Anytos benim meselemin mahkemelik olmadığını ama mahkemeye çıkarıldıktan sonra da ölüm cezası almadan mahkemeden çıkmamam gerektiğini söylüyor. Aksi halde benim öğreteceklerimin evlatlarınızı yozlaştıracaklarını iddia ediyordur. Siz de Anytos'a kulak asmayıp bana desenez ki "Seni salıveriyoruz ama bir şartla: Bu sorgulama işini, bilgelik sevgisini¹⁹ bırakacaksın. Bir daha olursa cezan ölümdür" ben yine de size derdim ki "Ey Atinalılar, sizleri sayarım ve severim ama tanrı sizden büyüktür; tanrı ne isterse ben onu yaparım. Nefes aldığım, elim ayağım tuttuğu sürece bilgelik sevgisinden²⁰ vazgeçmem. Karşıma çıkacak her Atinalıya bildiğiniz her zamanki üslubumla yanaşarak sorarım: "Ey güzel insan, dünyanın en büyük, en şanlı şehrinin vatandaşısın. Parana, ününe, mevkiine utanmadan nasıl da düşkünsün. Peki ya gerçeği sorgulamak, ruhunu sınamak... Bunlarla hiç ilgilenmemenin eksikliğini hissetmiyor musun?" İçinizden biri bana hak verirse peşini bırakmaz, sorarım, irdelerim, sınarım. Erdem sahibi olmaz ama erdemlilik gösterişinde olursa onun en değerli şeyden yoksun olduğunu ve en değersiz hali baş tacı ettiğini yüzüne karşı söyler, halini kınarım. Bunu genç-yaşlı, hemşehri-yabancı ayırt etmeden yaparım ama sizlerle aynı şehrin vatandaşı olduğumuz için sizin üzerinize daha çok giderim çünkü sizleri daha çok severim. Bilin ki bu dediklerim tanrının buyruğudur ve bence bu şehrin başına gelmiş en hayırlı iş benim bunu uğraş edinmemdir. Ortalıkta dolaşıp durur, genç-yaşlı ayırt etmeden hepinizi şuna ikna etmeye çalışırım: "Bedenine, servetine o kadar düşkün olma! Önce ruhunu ıslah et çünkü para size erdem kazandırmaz. Tam tersine özel işlerde de kamusal işlerde de para ve her tür fayda erdemden doğar." Eğer gençleri yozlaştırmaktan kastettiğiniz bunları anlatmaksa evet, verdiğim zarar olsa olsa budur. Yok eğer birisi "Sokrates bu dediklerinden başka şeyler anlatır" diyorsa boş konuşuyordur. İşte beni salıvermeye niyetlenenlere bunu söyledim Atinalılar! Anytos'u ister dinleyin ister dinlemeyin, beni ister salıverin ister salıvermeyin. Bin kere ölecek olsam da ben bu yoldan dönmem.

Atinalılar gürültü etmeyin²¹ de beni dinleyin. Dinlerseniz faydasını görürsünüz. Şimdi söyleyeceklerim karşısında da bağırıp çağırasınız gelse bile şunu iyi bilin ki beni ölüm cezasına çarptırırsanız bana değil kendinize zarar verirsiniz. Bana Meletos'un ve Anytos'un kötülüğü dokunmaz, dokunamaz çünkü tanrı kötülüğü

¹⁹ Φιλοσοφία (filosofia), felsefe kelimesinin köküdür. Dolayısıyla buradaki ifade 'felsefe yapmayı bırakmak' diye yorumlanabilirdi fakat bağlamın bilgelikle ilişkisi çok aşikar olduğu için morfolojikman 'bilgelik sevgisi' anlamına gelen φιλοσοφία kelimesinin köküne sadık kalarak bu ifade "bilgelik sevgisini bırakmak" şeklinde tercüme edilmiştir.

²⁰ Bkz. Philosophia

²¹ Hemen öncesinde söylediği sözlerin dinleyicilerden çok yoğun tepki çektiği anlaşılmaktadır.

sadece kötülere nasip eder. Onlar beni öldürebilir, sürgün edebilir, vatandaşlıktan çıkarabilir ama bunların hiçbiri mağduru kötü etmez. Kötü olanlar, bir insanı haksız yere öldürmeye kalkışanlardır. Ben onların suçlamalarına kendim için değil sizler için yanıt veriyorum. Sizler tanrının bir lütfunu geri çeviriyorsunuz. Beni öldürürseniz benim gibi birini kolay kolay bulamazsınız. Apaçıkça hatta abartarak söylemek gerekirse ben âdeta tanrının bu şehre gönderdiği bir at sineğiyim. Şehrimiz asil bir ata benzer ama heybetinden ötürü uyuşuklaşmış bir ata... O at sürekli dürtten, diri tutan, kımıldatan sinek benim. Tanrı beni sokak sokak dolaşayım, her birinize yanaşıp sorular sorayım, uyarayım, eksikliğinizi yüzünüze vurayım diye gönderdi. Başka Sokrates yok, Atinalılar! Bana kulak verirsiniz sözlerime tahammül edenlerin hayatları iyileşir ama eğer siz uykusundan uyandırılmayı sevmeyen, uykusu bölünen uykucular gibi hiddetlenirseniz Anytos'un kışkırtmasıyla beni kolayca öldürürsünüz. Sonra tanrı size başka birini göndermediği sürece uykuda kalırsınız. Benim bu şehre bir lütf olarak gönderildiğimi anlamak zor değil: Bunca yıldır kendi işlerimi, evimi, barkımı ihmal edip yalnız sizin işinizi dert edinen ben dünyevi bir kaygının peşinde olabilir miyim? Onca zamandır her birinize bir baba, ağabey gibi yaklaşıp erdemlilikle uğraşmanızı öğütüyordum. Bunu para karşılığı yapmış olsaydım o zaman iş değişirdi ama görüyorsunuz ki beni suçlayanlar bana her konuda pervasızca iftira atarken para karşılığı öğüt vermek konusunda utanıp geri duruyorlar çünkü benim kimseden para istediğime dair bir şahit bile getiremezler. Benim en büyük şahidim ise yoksulluğumdur. Doğruları söylediğimin en büyük kanıtı budur.

İnsanlarla bir bir konuşup onlarla ayrı ayrı uğraştığım halde toplu halde insanların karşısına çıkıp hiç konuşma yapmamış olmam size tuhaf gelebilir. Bunun sebebini benden sıkça duymuşsunuzdur: Çocukluktan beri benim içimden bir ses gelir ve bazen bir iş yapacak olduğumda beni o işten vazgeçirir. Yapmayacağım bir işi yapmaya teşvik etmez ama yapacağım bir işi yapmamaya ikna ettiği çok olur. İçimden gelen bu ses bana siyasete girmememi de söyler hatta bunu çok sert bir biçimde söyler. Bilin ki Atinalılar, ben nutuk atarak siyasete bulaşmış olsaydım işim çoktan biterdi. Ne size ne de kendime bir faydam dokunurdu. Şehirdeki liyakatsizliklere, hukuksuzluklara karşı çıkıp onları durduran olmazsa bundan istisnasız herkesin zarar göreceğini söylediğim için bana kızmayın. Adalet için mücadele eden birilerinin olması gerektiğini ve o kişinin bir süreliğine bile insanların zarar görmesini engelleyecekse eğer bunu siyaset sahnesine çıkmadan, kendi imkânlarıyla yapmak zorunda olduğunu söylemek zorundayım.

Size kanıt olarak sadece sözlerimi değil geçmişteki eylemlerimi de arz edeyim

Atinalılar. Ben, ucunda ölüm olsa bile kimsenin gönlünü hoş etmek için eğilip bükülmem. Bunu mahkemede konuşan hatip üslubuyla değil, sizlere dosdoğru biçimde anlayacağım. Benim hayatım boyunca şehirde hiçbir kamusal görevim olmadı, yalnızca bir nöbetçi kurulda bulundum. Atina şehrinin nöbetçi kurul görevinin benim de mensubu olduğum Antiokhis²² kabilesinde olduğu bir seferinde on generali yargılama işi²³, içinde bulunduğum kurula düştü. Gemilerden düşen askerleri suda bıraktıkları için cezalandırılmaları isteniyordu. Bunun hukuka aykırı bir karar olduğunu sonradan hepiniz kabul ettiniz ama o gün, o nöbetçi kurulda 'yasaları çiğnemeyelim' diyerek buna karşı çıkan tek kişi bendim. Elimi kaldırıp karşı oy verdim. Hatipler "Sokrates'i tutuklayın" diye bağırırken ve sizler o hatiplere hak verirken bile dedim ki "Çoğunluğun yaptığı haksızlığa ortak olmaktansa yasanın ve adaletin yanında kendimi tehlikeye atarım daha iyi." Ne zindandan ne ölümden korktum. Bunlar yaşanırken şehirde hala demokrasi vardı. Sonrasında Otuzlar Oligarşisi kurulduğunda benim de içinde olduğum beş kişiyi çağırdılar. Salamisli Leon'u²⁴ tutup getirmemizi, öldürülmek üzere kendilerine teslim etmemizi emrettiler. Bu, onların sayısız zulmünden yalnızca biriydi. Mümkün olduğunca çok insanı suçlayıp öldürmek istiyorlardı. Ben o zaman da salt söz söyleyerek değil davranışlarımla tavrımı koydum. Benim çekindiğim ölüm değil; haksız, hayırsız bir iş yapmaktır. O zamanki oligarşi bile beni sindirip haksızlığa ortak olmaya razı edemedi. Beşimiz Tholos'tan²⁵ çıktığımızda ben evime gittim, diğer dördü Salamis'e²⁶ gittiler ve Leon'u yakalayıp teslim ettiler. Eğer oligarşi kısa sürede yıkılmasaydı beni bu yüzden öldüreceklerdi. Bu anlattıklarımın hepsine burada olan pek çok kişi şahitlik edebilir.

Atinalılar eğer bana "Sokrates sen de siyasete girerek şehrin iyiliği için çalışsaydın ya, neden öyle yapmadın?" diyecek olursa derim ki "Hayır Atinalılar, o zaman hayatta kalamazdım. Benim gibi dosdoğru hareket eden hiç kimse siyasete girip de sağ çıkamaz. Ben hayatım boyunca varsa, kendi işlerimde de üstlendiğim kamusal işlerde de hiç kimseye haksızlık etmedim ve hukuka aykırı bir davranışı kabul etmedim. Bana iftira atanların öğrencim olduğunu iddia ettikleri kişilere de başka herhangi birine de ayrıcalık tanımadım. Hiçbir zaman kimsenin öğretmeni olmadım

²² Atina şehrini oluşturan on ana kabileden birinin adı.

²³ Arginusae deniz savaşında ve sonrasında çıkan fırtınada hayatını kaybeden askerlerin cenazeleri geri getirilmediği için halkın büyük tepki göstermesi üzerine komutanlık eden on kişinin yargılandığı süreç. Mücbir sebebin görmezden gelinmesi bir yana, halkın duyduğu öfke, yargılama sürecinde bazı usulsüzlüklere de sebep olmuştur.

²⁴ Mallarını müsadere etmek için Otuzlar tarafından suçlanarak idama mahkûm edilen varlıklı bir Atinalı vatandaş.

²⁵ Atina'nın merkeze yakın semtlerinden biri.

²⁶ Atina'nın batı tarafında, anakaraya çok yakın bir ada.

ama genç ya da yaşlı biri benim söylediklerimi dinlemeyi, davranışlarımı izlemeyi isterse onları da asla terslemedim. Zenginle de yoksulla da ücret almadan konuşurum ve zenginle de yoksulla da aynı şevkle sohbet ederim. Kim isterse bana verebilir ve beni dinleyebilir. Dinleyenlerin bir kısmının iyi insan olmasının ya da olmamasının sorumlusu ben değilim. Ben kimseye öğretmenlik taahhüt etmedim ve kimseye özel ders vermedim. Biri gelip de "Ben Sokrates'ten aldığım özel derste şunu öğrettim, işittim" diyorsa bilin ki yalandır.

Peki neden benimle uzun zaman geçirmekten hoşlananlar var dersiniz, bunun sebebini size açıkça söyledim Atinalılar: Onlar bilge geçinip de aslında bilge olmayan kişilerin sıranışını görmekten zevk alıyorlar; onlara eğlenceli geliyor. Bana göre bu bana, tanrının bir emridir. Kehanetleri de rüyaları da insanlara verilen diğer tanrısal işaretleri de ben buna yoruyorum. Bu dediklerim yalan olsa, yalanımı çıkarmak çok kolay olurdu Atinalılar. Gençleri gerçekten yozlaştırmış olsaydım onlar şimdi yetişkin halleriyle ortaya çıkıp "Sokrates bize kötülük etti" diye beni suçlar, cezalandırırlardı. Kendileri bunu yapmasa bile babaları, kardeşleri ya da akrabaları şimdi bu mecliste kalkıp o gençlere vermiş olduğum zararı anlatırlardı. Ama işte birçokları burada hazır bulunuyorlar. Bakın hemşehrim ve yaşıtım Kriton. Kritoboulos'un babasıdır. Sonra Sfetioslu Lysanias var. Aiskhinos'un babasıdır. Kephisialı Antifon burada. Epigenes'in babasıdır. Ayrıca Theozotides'in oğlu ve Theodotos'un kardeşi Nikostratos da burada. Theodotos öldüğü için tabii ki aramızda değil. Demodokos'un oğlu ve Theages'in kardeşi Paralios da burada. Ariston'un oğlu Adeimantos ile onun kardeşi Platon da buradalar. Ayrıca Apollodoros'un kardeşi Aiantodoros burada.²⁷ Daha nice ad sayabilirim. Meletos suçlamasında bu kişileri şahit gösterseydi ya. Eğer suçlamaları yazarken bunu unuttuysa, izin veriyorum, şimdi göstereyim. Çıkıp desin ki Sokrates şu, şu, şu insanlara kötülük yapmıştır. Ama Atinalılar, durum tam tersidir. O kişilerin hepsi bana destek olmaya hazırdır. Meletos ile Anytos'un iddia ettiği gibi onlara kötülük etmedim. Aksine, onlar bana destek olmaya hazırlar. Yaşlı başlı, düzgün bu vatandaşlar gençlerin yozlaştırılmasından şikayetçi olmuyorlar da bana neden destek veriyorlar acaba? Meletos yalan söylediği, ben ise doğruyu söylediğim için olabilir mi?

Suçlamalara karşı diyeceğim başka pek bir şey yok. İçinizden bazıları diyebilir ki "Başka davalarda bundan çok daha hafif suçlamalarla yargılananlar yargılara

²⁷ Saydığı kişiler Sokrates'in takipçisi olan gençler ve onların aileleridir. Takipçisi olan gençlerin ailelerinin de Sokrates'e destek vermek için duruşmayı izlediği anlaşılmaktadır. Bunlar aynı zamanda Atina'nın saygın ve varlıklı aileleridir.

yalvarıp yakardılar. Göz yaşları döktüler. Çocuklarını buraya çıkarıp acındırmaya çalıştılar. Akrabalarını, dostlarını getirip bağışlanmayı umdular. Sokrates ise en ağır cezaıyla karşı karşıya olduğu halde bunların hiçbirini yapmıyor!" Bunları düşünüp da yargıçları hiçe saydığımı zannederek bana kızan, öfkesinden dolayı benim aleyhimde oy veren varsa ona diyeceğim şudur: "Ey iyi insan! Elbet benim de ailem, sevdiklerim var. Homeros'un dediği gibi, ağaç kovuğundan, kaya kovuğundan çıkmadım; insan soyundan geldim. Üç oğlum var. Biri delikanlılık çağında, ikisi hala çocuk. Buna rağmen onları buraya çıkarıp sizden bağışlamanızı istemeyeceğim. Neden mi? Sizlere küstahlık olsun diye, sizleri küçümseydiğim için değil. Ölümünden korkup korkmamam bir yana, öyle davranmam şehrimize yakışmazdı. Bana da yakışmazdı. Benim iyi ya da kötü bir adım var, sanım var. Sıradan bir insan gibi davranmak bana yakışmaz. Bilgeliğiyle, yiğitliğiyle ya da başka erdemleriyle tanınan, büyük insan sayılan nicelerini mahkemeye çıkmış haliyle gördüm. Sanki ölürlerse büyük bir felakete uğrayacakmış da ölüm cezası almazsa ebediyen yaşayacakmış gibi hareket ediyorlardı. Bana göre böyleleri bu şehrin yüz karasıdır. Yabancılar görüp "Bakin, Atinalıların erdem bakımından en seçkinleri, yüksek makamlara layık görüp şeref bahsettikleri kişiler meğer adam değilmiş" diyebilir. Böyle davranmak ne size yakışır Atinalılar ne de biz yargılananlara. Bu tür acıklı sahneler sergilenecek olsa buna siz karşı çıkmalısınız. Öyle zavallı hallere düşüp şehri gülünç duruma düşürenleri değil, vakur kalıp suçlamaları sakince cevaplayan kişileri daha çok dikkate almalısınız.

Adın, sanın ötesinde bir de şu var Atinalılar: Yargıçlara yalvarıp yakarmak, onlardan merhamet dilenmek yanlışdır. Doğrusu, yargıçları bilgilendirerek onları ikna etmektir çünkü yargıç oraya kendi cebinden lütuf dağıtmaya değil, hak ile batılı ölçüp tartmak için oturmuştur. Üstelik yargıçlar kendi canlarının istediği gibi değil, yasalar ne diyorsa ona göre hüküm vermek için yemin etmişlerdir. O yüzden biz yargılananlar, siz yargıçları yemininizden döndürmeye teşvik etmemeliyiz. Siz de bu konuda taviz vermemelisiniz yoksa ne siz ne biz tanrının yüzüne bakabiliriz. O yüzden Atinalılar, benim öyle haysiyetsizce, insanların ve tanrıların yasalarına aykırı biçimde yalvarmamı, dilenmemi beklemeyin. Benim imansız olduğumu iddia eden şu Meletos'a karşı sizi ikna etmek için gözyaşı dökerek yeminlerinizi çiğnetmeye çalışsaydım esas o zaman imansız olduğum belli olurdu. Yani imansızlık suçlamasına cevap verirken kendim imansızlığımı göstermiş olurum. Oysa ben en çok tanrıdan korkarım. Suçlamaların haksız olduğundan ben eminim Atinalılar. Hakkımdaki kararı vermek size ve tanrıya kalmış. Benim için de sizler için de en hayırlısı neyse o olsun.

(Küçük bir farkla suçlu bulunup ölüm cezasına seçenек bir ceza teklif etme hakkı tanındığındaki konuşması)

Beni ölüm cezasına mahkûm etmişsiniz. Bu konuda pek çok duygu içindeyim ama kesinlikle kızgın değilim. Bu sonucu zaten beklemiyor değildim ama beni esas şaşırtan oyların dağılımıdır çünkü beni, büyük bir farkla suçlu bulmanızı bekliyordum. Şimdi görüyorum ki 600 oydan 30 civarı oy bana suçlu yerine suçsuz deseymiş beraat edecekmişim. Şunu bilin ki Meletos'u ben şimdiden alt etmiş sayılırım. Bu benim kuruntum değil apaçık gerçektir. Anytos ile Lykon da onun yanına çıkıp bana karşı konuşmasalardı beni suçlu bulanlar oyların beşte birine bile ulaşmaz, Meletos mahkemeyi boş yere meşgul etme suçunun cezasına çarptırılırdı.

Bana ölüm cezası biçildi. Peki Atinalılar size ölüm cezası yerine nasıl bir kefareт ödemeyi teklif edeyim? Önerdiğim kefareт başka bir ceza mı olmalı yoksa ne hak ediyorsam o mu? Ben ömrümü mal-mülk edinmek, ev-bark düzmek, ordulara hükmetmek, kürsülerden nutuk atmak, siyasi entrikalar çevirmek, bozgunculuk etmek gibi boş işlerle geçirmedim çünkü bunların bana da size de faydasız olacağına inandım. Onun yerine tek tek her birinizin ayağına gidip en büyük iyiliğı yapmaya, sizleri öncelikle kendinizi tanımaya ve sonra ruhunuzu terbiye etmeye, erdemli ve akıllı olmaya ikna etmeye çalıştım. Şehrin işlerinde ve diğer işlerde de ölçünüz bunlar olsun istedim. Madem böyle bir hayat yaşamışım benim hak ettiğim nedir Atinalılar? Ben aslında ceza değil ömrümce yaptıklarımaya uygun düşecek bir iyilik hak ediyorum. Şehirde insanların iyiliğı için uğraşmaktan başka işi olmayan, boş vaktini sizin iyiliğiniz için harcamış yoksul bir adam neyi hak eder? Bence böyle bir adamın devletin en şerefli konuklarının buyur edildiğı Prytaneion'da²⁸ ağırlanması gerekir. Bunu, sahibi olduğı at ya da araba sayesinde olimpiyat şampiyonu ilan edilerek sizleri sadece "gururlandıran" kişilerden daha çok hak eder çünkü böyle şampiyonlar size mutluluk aşılar, ben ise gerçekten sizleri daha iyi insanlar haline getiririm. Üstelik onlar yedirilmeye içirilmeye muhtaç değildir; ben ise yoksulum. Dolayısıyla, benim yapıp ettiklerime uygun bir yaptırım belirlenecekse derim ki benim gibi bir adam için en uygunu, Ptytaneion'da bana ziyafet çektilmesidir.

Bunları söylerken halimden şikayetçi olduğumu, sizlerden lütuf dilendiğimi zannetmeyin Atinalılar. Ben kimseye, bile isteye haksızlık etmem; yalnız sizi masum

²⁸ Atina'nın kutsal sayılan ve yabancı elçilere, savaş kahramanlarına, olimpiyat birincilerine ziyafet verilen semti.

olduğuma ikna edemedim çünkü mahkemenin sınırlı süresi buna yetmedi. Ölüm cezası istenen davaların bir gün değil birkaç gün sürmesini öngören bir yasa olsaydı o zaman sizi ikna edebilirdim bence. Uzun yıllar boyunca atılmış iftiralardan kısa zamanda aklanmak kolay değil. Ben hiç kimseye karşı haksızlık etmemiş olduğum gibi kendime de haksızlık edemem. Şimdiye kadar yapmış olduklarım için herhangi bir ceza almayı hak etmiş olup olmadığını sorgularım. Meletos'un talep ettiği ölüm cezasının ölen için iyi bir şey mi yoksa kötü bir şey mi olduğunu Meletos'un kendisi bilmezken ben o cezadan korkup da kendime haksızlık mı edeyim de kendimi ölüm yerine geçecek başka bir cezaya layık göreyim? Ben kötü olduğundan emin olduğum davranışlardan kaçınır, doğru bildiğim davranışlarla şereflenmeyi tercih ederim. Ölümden korkup hapis cezasına mı sığınayım? Devamlı hüküm süren bir iktidara kölelik edip infaz memurlarının eline mi kalayım? Yoksa mahkumiyetimi para cezasına çevirterek mi kurtulmaya çalışayım? O da çıkış değil. Bende para ne gezer? Önersem belki sürgüne gitmemi kabul ederdiniz.²⁹ İyi ama benim canım o kadar kıymetli mi ki? Sizler gibi hemşerilerim benim sohbetlerime, sözlerime tahammül edememiş, ağır ve rahatsız edici bulup kurtulmak istemişken ben bu yaştan sonra başka bir şehre gideceğim de beni kimler ağırlayacak? Benim gibi yaşlı bir adam başka bir şehre gidip orada ağırlanıp yaşasa benim için sakıncası olmazdı aslında ama bilirim ki nereye gidersem gideyim gençleri beni burada olduğu gibi dinlerler. O gençleri yanımdan kovarsam gençler büyüklerini ikna edip beni kendileri şehirden kovarlar. Yok eğer onları yanımdan kovmazsam bu sefer o gençlerin aileleri beni kovarlar.

Şunu diyeniniz olabilir: "Sokrates susup köşene çekilsen de sessiz bir hayat sürsen olmaz mıydı?". Sizleri ikna etmekte en çok zorlanacağım konu budur Atinalılar çünkü ben bunun tanrıya karşı gelmek olduğunu, tanrının beni konuşmakla görevlendirdiğini söylesem inanmayacak, alay ettiğimi düşüneceksiniz. Desem ki "İnsanlara en büyük iyilik her gün onlarla erdem üzerine konuşmak, tartışmak, kendimi ve başkalarını sorgulamaktır; sorgulanmadan geçen bir ömür boşa yaşanmıştır", buna benden daha az inanacaksınız. İşin gerçeği budur fakat sizleri buna ikna etmek kolay değildir. Ben hiçbir kötülüğe vesile olmak da istemem: Eğer param olsaydı ödeyebileceğim miktarda para cezasını önerirdim. Bu bana zarar vermezdi ama param yok. Maddi gücümün yettiği kadarını yani bir gümüş para ödeyebilirim. Ben o kadarını öneriyorum. Fakat burada hazır bulunan Platon,

²⁹ Antik çağda sürgün cezası pek çok zaman ölüm cezasına eşdeğer seçenek kabul edilen bir cezaydı ancak Platon'un Kriton eserinde aktarıldığına göre Sokrates, mahkemenin verdiği ölüm cezasından kaçmak için böyle bir seçeneği de kabul etmemiştir.

Kriton, Kritoboulos ve Apollodoros³⁰ bana 30 gümüş para³¹ teklif etmemi söylüyorlar ve borca kefil oluyorlar. Öyleyse ben de 30 gümüş para öneriyorum. Bu paranın ödenmesine bu dört kişi kefil olacak. Hepsi de güvenilir kişilerdir.

(Sokrates'in sunduğu seçenek ceza reddedilip ölüm cezası kesinleştikten sonra)

Şimdi de şunu bilin ki Atinalılar çok geçmeden şehri kötölemek isteyenlerin dilinde "Atinalılar Sokrates gibi bir bilge adamı öldürdü" sözünü işiteceksiniz. "Bilge" diyecek olmalarının sebebi gerçekten bilge olmam değildir, onlar olan biteni böyle göreceği içindir. Biraz daha bekleseydiniz zaten bu iş kendiliğinden çözüldü. Görüyorsunuz ki yaşımla ilerledi ve ömrümün sonuna zaten yaklaştım. Bunu yargıçların hepsine değil, öldürülmemden yana oy kullananlara söylüyorum ve onlara diyorum ki "Siz sanıyor musunuz ki Sokrates'in sözleri tükendiği için sizi ikna edemedi? Hayır hiç ilgisi yok. Ben sarf edecek söz bulamadığımdan değil cüretkârlık ve yüzsüzlük etmeyi reddettiğim için davayı kaybettim. Size en hoş gelecek sözleri gözyaşları dökerek, ağlayıp sızlanarak, yalvarıp yakararak, zavalıca hareketlerle söylemeyi istemedim. Sizler öyle savunmalar dinlemeye alışmışsınız. Ben ise ne tehlike karşısında kişiliğimden taviz vermeyi doğru buldum ne de kendimi bu şekilde savunmuş olduğum için bir pişmanlık duyuyorum. Aksine, kendimi böyle savunarak ölüme gitmeyi, başka türlü hayatta kalıp kurtulmaya yeğlerim. Bir insan mahkemede de savaşta da başka bir yerde de "Ölümden kurtulayım da!" deyip her şeyi yapmayı kendine yedirmemelidir. Savaşlarda defalarca görmüşsünüzdür: Silahını atıp düşmana yalvaran biri ölümden kurtulabilir. İnsan her tür davranışı sergilemeyi kendine yedirebilirse tehlikelerden kaçmanın pek çok yolu vardır. Zor olan ecelden kaçmak değil fenalıktan kaçmaktır çünkü fenalık, ecelden daha hızlıdır. Ben yaşlı ve yavaş olduğumdan dolayı ecelin pençesine düştüm. Beni suçlayanlar ise hızlı ve becerikli olduklarından dolayı hızlı olanın, fenalığın pençesine düştüler. Ben, sizlerin verdiği hükümle, ölüm cezasını alıp gidiyorum. Onlar ise hakikatin verdiği hükümle fenalık ve haksızlık cezasını alıp gidiyorlar. Ben kendi payıma düşene razıyım. Onlar da kendi paylarına düşene razılar. Böyle olacağı varmış, ki bence böyle olması gayet makuldür.

³⁰ Sokrates'in takipçileri arasından varlıklı dört öğrencisi

³¹ Bir gümüş para, Mina'nın yüzde birine karşılık gelir.

Benim ölüm cezası almamdan yana oy kullananlara da bir kehanet söylemek isterim çünkü ben artık insanların kehanette bulunabilmeye en çok yaklaştığı yerde, ölümün eşiğindeyim.³² Beni öldürenler bilsinler ki benim ölümümünden hemen sonra başınıza, bana reva gördüğünüzden çok daha ağır bir ceza gelecektir. Sizler, hayatınızı nasıl yaşadığınızı sorgulamaktan kurtulacağınızı sanarak bu kararı verdiniz ama ben söylüyorum ki tersi olacaktır çünkü bundan böyle sizi sınavacak, hayatınızı sorgulayacak olanların sayısı artacaktır. Onları şimdiye kadar ben tutuyordum ama siz bunun farkında değildiniz. Bunu yapanlar ne kadar gençse o kadar sert olacaklardır ve siz de o kadar çok kızacaksınız. Siz insanları öldürmekle, etrafınızda size doğru yaşamadığınızı söyleyen insan kalmayacak sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Bundan kurtulmak kolay olmadığı gibi güzel de değildir. Asıl kolay ve güzel kurtuluş başkalarının sesini kısmak değil kendini olabildiğince iyi hale getirmektir. Bana ölüm oyu verenler işte bu kehaneti söyledikten sonra sizden ayrılıyorum.

Ölümümünden yana oy kullanmayanlar, Atinalılar, sizlerle de şu olan biten hakkında konuşmak isterim çünkü henüz mahkeme yöneticileri işlemlerle meşguller, ben de ölümü götürüleceğim yere gitmiş değilim. Biraz kalın lütfen. Biraz daha konuşmamıza bir engel yok. Ben sizlere, dostlarıma şu anda başıma gelenin ne anlama geldiğini açıklamak isterim. Bende tuhaf bir şey oldu ey yargıçlar, ki size yargıç demekle hiç yanlış bir şey görmüyorum. Hepiniz bilirsiniz çocukluğumdan beri içimden gelen bir sesi yani tanrısal bir uyarı vardır. O ses bugüne kadar en küçük bir yanlış yapacak olsam bile sık sık beni o yanıştan alıkoyardı. Ne var ki şimdi, sizin de gördüğünüz üzere, herkesin en kötü şey saydığı bu ölüm cezası başıma geldiği halde ne bu sabah evden çıkarken ne mahkemeye gelirken ne de burada konuşurken o ses beni hiçbir ettiğimden alıkoymadı. Oysa başka konuşmalarında sık sık beni söyleyeceğimi söylemekten alıkoyup "Bunu deme" diye beni tutardı. Şimdi ise beni hiçbir sözümünden de hiçbir davranışımından da alıkoymadı. Bence bu, başıma gelen iyi iş şeydir. Ölümü kötü sayan bizler bu konuda yanılıyoruz. Ölüm kötü bir şey olsa her zaman beni durduran o tanrısal işaret mutlaka bu sefer de yoluma çıkardı. Çıkmadığına göre yaptıklarımın doğru olduğuna inanıyorum.

Bir de şunu düşünelim Atinalılar: Ölümün aslında iyi bir şey olma ihtimali çok büyüktür çünkü ölmek dediğimiz şey iki şeyden ya biridir ya öbürüdür. Ya hiçbir

³² Antik çağda ölümün eşiğinde olan insanların geleceği görebileceğine inanılırdı. Platon'un Kriton kitabında da bunu teyit eden bazı diyaloglar mevcuttur.

şey olmamak, hiçbir şey duymamaktır ya da anlatıldığı gibi bir yer değiştirme ve ruhun buradan başka bir yere göçmesidir. Eğer ölmek hiç ama hiçbir duyumun olmadığı bir durumsa, uykuda yaşadığımız rüyasız gece gibiyse bu ne büyük kazanç olurdu. Eğer birine "Hayatındaki tüm geceler ve gündüzler içinde rüya bile görmediğin kadar derin uykuda olduğun öylesine tatlı, öylesine huzurlu bir gece seç, sonra da o geceyi ömründeki tüm günlerle ve gecelerle kıyasla" deseniz sıradan bir insan da en büyük kral da derin uykuda geçirdiği geceden daha iyisini kolay kolay sayamazdı. Eğer ölüm böyle bir şeyse ben bunu kazanç sayarım çünkü böyle olursa tüm zaman tek bir geceden ibaretmiş gibi görünür. Yok eğer ölüm başka bir yere gitmek, ruhun başka bir aleme göçmesi ise ve söylendiği gibi ölümlerin hepsi oradaysa bundan daha büyük bir iyilik ne olabilir ey yargıçlar? Oraya varan biri buradaki gibi yargıç geçinen kişilerden kurtulur ve gerçekten adalet dağıtan yargıçları bulur: Minos, Rhadamanthys, Aiakos, Triptolemos³³ ve kendi hayatında adil olmuş tüm yarı tanrılar. Böyle bir yolculuk kötü bir şey olabilir mi? Bir de düşünün Orpheus'la, Musaios'la, Hesiodos'la, Homeros'la³⁴ karşılaşp konuşmak için hanginiz neler vermezsiniz? Ben ise böyle şeylerin doğru olduğunu bilsem defalarca ölmeye razıyım çünkü orada Palamedes'la, Telamon'un oğlu Aias'la³⁵ ve haksız yargılardan dolayı ölmüş daha nice eskilerle karşılaştım. Onların yaşadıklarıyla kendi yaşadıklarımı kıyaslamak bana büyüleyici gelirdi. En önemlisi de orada da tıpkı burada olduğu gibi kişileri sınamak, irdelemek, "Kimler bilge geçiniyor, kimler gerçekten bilge?" diye sorgulamak harika olurdu. Troya seferine koca ordular götüreni, Odysseus'u, Sisyphos'u³⁶ ve daha sayısız adamın ve kadının bilgeliğini sınavıp onlarla konuşarak zaman geçirmek nasıl bir mutluluk olurdu, düşünün. Orada kimse bu yüzden kimseyi öldürmez. Zaten oradakiler buradakilerden daha mutlu ve söylenenler doğruysa artık ölümsüzdürler.

Öyleyse yargıçlar, sizin de ölüm karşısında iyi şeyler ummanız gerekir. Aklınızdan çıkarmayın ki iyi bir insan için yaşarken de öldükten sonra da hiçbir kötülük yoktur. Onun işlerini tanrılar sahipten bırakmaz. Benim şimdi yaşadığımın da bir hikmeti var. Ben eminim ki artık ölmek ve sıkıntılardan kurtulmak benim için daha hayırlıdır. Bu yüzden de tanrısal işaret beni hiçbir yerde dizginlemedi. O yüzden de bana ölüm oyu verenlere ve beni suçlamalarla buraya getirenlere pek de kızgın değilim. Tabii onlar benim iyiliğim için değil bana zarar verdiklerini sanarak beni

³³ Mitolojide, yer altındaki ölümler dünyasında yargıçlık yaptıklarına inanılan yarı tanrılar ve savaş kahramanı.

³⁴ Antik çağın en büyük şair ve edebiyatçıları.

³⁵ İftirayla, haksız mahkeme kararıyla hayatını kaybetmiş olmakla meşhur karakterler.

³⁶ Mitolojiye göre en kurnaz insanlar. Kurnazlıklarından dolayı tanrılar tarafından cezalandırılmışlardır.

suçladılar ve benim ölümünden yana oy kullandılar. Onlara ancak bunu yakıştırdım. Sizden isteğim ise şudur: Oğullarım yetişkin çağa geldiklerinde ben sizi nasıl uyardıysam siz de onları öyle uyarın. Eğer paraya ya da başka bir şeye erdemden daha çok önem verirlerse ya da hiçbir şey olmadıkları halde kendilerini bir şey zannedirlerse onları kınayın. Tıpkı benim sizi kınadığım gibi. Onlara "İlgilenmen gerekenlerle ilgilenmiyorsunuz, değersiz olduğunuz halde kendinizi değerli sanıyorsunuz" deyin. Bunu yaparsanız ben de oğullarım da sizlerden hak ettiğimiz karşılığı görmüş oluruz. Artık gitme zamanı geldi. Ben ölmeye, sizler yaşamaya. Hangimizin daha iyi bir yola gittiğiniz ise hiç kimse bilemez. Yalnızca tanrı bilir.

KAYNAKÇA

- Amemiya, T. (2007). *Economy and Economics of Ancient Greece*. Routledge.
- Aydoğdu, B. (2023). Hermeneutics of the Word Politeia. *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 790-806. <https://doi.org/10.47136/asbuhfd.1368203>
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 1-11. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9018-1>
- Leshner, J. H. (1987). Socrates' Disavowal of Knowledge. *Journal of the History of Philosophy*, 25(2), 275-288.
- Platon. (1877). *The Apology of Plato* (J. Riddell, Ed.). Oxford University Press.
- Platon. (1908). *Apology of Socrates and Crito* (L. Dyer, Ed. & T. D. Seymour, Rev.). Ginn and Company.
- Topuzkanamış, E. (2012). Max Weber'de Ekonomi, Hukuk ve Rasyonalite. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 253-274.